

Correctievoorschrift HAVO

2019

tijdvak 1

Nederlands

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examinerator en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*

Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

- 1 Correct taalgebruik wordt getoetst bij alle antwoorden van de kandidaat op open vragen. Voor incorrecte formuleringen en onjuist taalgebruik worden maximaal 4 scorepunten in mindering gebracht. Onder incorrecte formuleringen en onjuist taalgebruik moet worden verstaan: spelfouten, verkeerd woordgebruik en fouten in de zinsbouw inclusief verkeerde woordvolgorde. Zelfstandig gebruik van bijzinnen (als in: "Omdat ...") dient niet fout te worden gerekend. Herhaalde fouten dienen als afzonderlijke fouten te worden geteld. De fouten voor incorrecte formuleringen en onjuist taalgebruik dienen los van de inhoudelijke beoordeling te worden geregistreerd en de daarbij behorende aftrekpunten dienen bij de laatste beoordelingscomponent uit het correctievoorschrift te worden genoteerd.

Voor incorrecte formuleringen en onjuist taalgebruik dient de volgende aftrekregeling te worden gehanteerd:

0 fouten	0
1 fout of 2 fouten	1
3 of 4 fouten	2
5 of 6 fouten	3
7 of meer fouten	4

Bij een antwoord op een open vraag waarbij de kandidaat niet hoeft te antwoorden in een volledige zin, wordt niet de grammaticaliteit van het antwoord beoordeeld, maar de spelling wel. De reikwijdte van vakspecifieke regel 1 wordt hiermee voor antwoorden op deze open vragen beperkt.

Bij de beoordeling van de spelling dient uitgegaan te worden van de schrijfwijze volgens de Leidraad bij de Woordenlijst Nederlandse Taal (het Groene Boekje). Deze aftrekregeling geldt onverkort voor alle kandidaten.

- 2 Het is de kandidaat niet toegestaan telegramstijl te gebruiken bij vragen waarbij in volledige zinnen moet worden geantwoord. Voor een antwoord dat geheel in telegramstijl is weergegeven, dienen geen scorepunten te worden toegekend.
- 3 Voor alle open vragen met een maximum aantal woorden geldt: indien een kandidaat een vraag herhaalt alvorens hij/zij tot een antwoord komt, worden de woorden tot aan het eigenlijke antwoord (conform het beoordelingsmodel) niet meegeteld.
- 4 Wanneer een antwoord op een open vraag het maximum aantal woorden overschrijdt, worden alleen de woorden van het antwoord tot het toegestane maximum in de beoordeling betrokken met inachtneming van vakspecifieke regel 3.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag die betrekking heeft op de hoofdgedachte van de tekst worden 2 scorepunten toegekend.

Aan het juiste antwoord op de overige meerkeuzevragen wordt 1 scorepunt toegekend.

Tekst 1 Nooit meer niksdoen

1 maximumscore 1

De kern van een goed antwoord is:
fomo/niks willen missen

2 maximumscore 1

(alinea) 3

3 maximumscore 1

(alinea) 7

4 D

1

5 maximumscore 1

De kern van een goed antwoord is:
Onze eigen online identiteit is het opgepoetste/ideale/versierde beeld van onszelf / is hoe we zouden willen zijn.

Beoordeel de spelling en grammatica.

6 maximumscore 1

De kern van een goed antwoord is:
Een kale kerstboom staat symbool voor wie we echt/in de kern zijn / voor wie we zijn zonder versieringen.

Beoordeel de spelling en grammatica.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

7 **B** 1

8 **maximumscore 2**

De kern van een goed antwoord is:

- Een positief gevolg is: het is goed voor de economie / er wordt steeds meer geconsumeerd (en dat is goed voor de economie) 1
- Een negatief gevolg is: wie niet meegaat in het steeds moeten consumeren, hoort er niet meer bij / wordt een sociale outcast 1

Beoordeel de spelling en grammatica.

9 **B** 1

10 **maximumscore 3**

De kern van een goed antwoord is:

Paul Zak	beweert... 1 dat fomo kenmerken heeft van een verslaving
	want... 2 het gebruiken van sociale media maakt in de hersenen oxytocine aan / maakt in de hersenen hetzelfde stofje aan als een verliefdheid
	en dat doet verlangen naar meer.
Sherry Turkle	vindt... 3 het te ver gaan om fomo een verslaving te noemen
	want dan klinkt de roep om die verslavende sociale netwerken uit te bannen
	en dat kan niet want ...4 sociale netwerken zijn overal / zijn als eten / je kunt niet zonder
	dus... 5 je moet er op een verstandige/gezonde manier mee leren omgaan.

indien vijf antwoorden goed 3

indien vier antwoorden goed 2

indien drie antwoorden goed 1

indien minder dan drie antwoorden goed 0

Maximumlengte van het antwoord: 60 woorden.

Beoordeel de spelling en grammatica.

Vraag	Antwoord	Scores
11	<p>maximumscore 2</p> <p>De kern van een goed antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de auteur van tekstfragment 1 / Pauline Bijster • “Mijn goede voornemen om minder te facebooken gaat morgen opnieuw van start.” (alinea 2) / “Als het wat is, zal ik het u laten weten.” (alinea 2) <p><i>Beoordeel de spelling.</i></p>	1 1
12	A	2

Tekst 2 Stappen in je woonkamer

13	D	1
14	<p>maximumscore 1</p> <p>De kern van een goed antwoord is: Er worden (ter onderbouwing) gegevens genoemd van het CBS en Datling (of een van deze twee organisaties).</p> <p><i>Maximumlengte van het antwoord: 15 woorden. Beoordeel de spelling en grammatica.</i></p>	
15	<p>maximumscore 2</p> <p>De kern van een goed antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er is sprake van een overhaaste generalisatie: • Op basis van twee tv-series/voorbeelden wordt een algemeen beeld geschetst <p><i>Maximumlengte van het antwoord: 30 woorden. Beoordeel de spelling en grammatica.</i></p>	1 1

Vraag	Antwoord	Scores
16	maximumscore 4 Bij deze vraag moeten altijd 4 scorepunten worden toegekend, ongeacht of er wel of geen antwoord gegeven is, en ongeacht het gegeven antwoord. Toelichting: – Via een erratum op de opgave hebben de kandidaten de opdracht gekregen om deze vraag over te slaan.	
17	maximumscore 3 De kern van een goed antwoord is: <ul style="list-style-type: none"> • De stortvloed aan evenementen waar we bij moeten zijn heeft ons moe gemaakt / heeft ons verzadigd • We willen risico's die we in de buitenwereld lopen, minimaliseren / thuisblijven vinden we veiliger • We staan al 24/7 met elkaar in contact (en hebben geen behoefte aan persoonlijk contact) <p><i>Maximumlengte van het antwoord: 50 woorden.</i> <i>Beoordeel de spelling en grammatica.</i></p>	1 1 1
18	C	1
19	B	1
20	maximumscore 1 De kern van een goed antwoord is: Uitgaanstrends zijn golfbewegingen. <i>Beoordeel de spelling en grammatica.</i>	
21	A	2

Tekst 1 en 2 Overkoepelende vragen

22	maximumscore 2 De kern van een goed antwoord is: <ul style="list-style-type: none"> • In tekst 1 gebruik je de sociale media om overal van op de hoogte te blijven / overal bij te kunnen zijn / niets te missen • In tekst 2 gebruik je de sociale media om thuis in contact met de wereld/je vrienden te kunnen blijven <p><i>Beoordeel de spelling en grammatica.</i></p>	1 1
-----------	--	--------

Vraag	Antwoord	Scores
23	maximumscore 2 De kern van een goed antwoord is:	
	• De thuisblijftrend past wel in de theorie van Jaap van Ginneken	1
	• omdat mensen/jongeren het thuisblijven steeds meer van elkaar kopiëren	1
	of	
	• Het past wel in de theorie van Jaap van Ginneken	1
	• Door de sociale media kunnen we ook in ons eentje op de bank kuddedier zijn	1
	<i>Maximumlengte van het antwoord: 30 woorden. Beoordeel de spelling en grammatica.</i>	
24	C en/of D	1

Tekst 3 Vermijdbare risico's?

25	maximumscore 2 vier van de volgende woorden of woordgroepen:	
	– (wat) kwalitatief uitgedaagd (regels 24-25)	
	– de vrienden (van het Journaal) (regels 28-29)	
	– keurig (regel 29)	
	– (dat klinkt wederom) uiterst puik (regels 39-40)	
	– (dat dubbeltjes) met een beetje goede onderwijswil (op grote schaal kwartjes kunnen worden) (regels 46-48)	
	– eindbaas (van BV Nederland) (regels 50-51)	
	indien vier antwoorden goed	2
	indien drie antwoorden goed	1
	indien minder dan drie antwoorden goed	0
26	maximumscore 4 De kern van een goed antwoord is:	
	• Eén op de drie dementiegevallen is te voorkomen	1
	• door vermijdbare leefstijlrisicofactoren / door aanpassing van de leefstijl	1
	• Een lage bloeddruk/geen diabetes vermindert de kans op dementie / Er is een verband tussen (hoge) bloeddruk en dementie	1
	• Een hoog opleidingsniveau zorgt voor reservecapaciteit om (de gevolgen van) dementie op te vangen / Een hoog opleidingsniveau vermindert de gevolgen van dementie	1
	<i>Maximumlengte van het antwoord: 55 woorden. Beoordeel de spelling en grammatica.</i>	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

27 maximumscore 2

De kern van een goed antwoord is:
Opleidingsniveau is geen leefstijl die je kunt kiezen. / Een lage opleiding is geen vermijdbaar onderdeel van iemands leefstijl.

Opmerking

Een deelscore is niet mogelijk.

Maximumlengte van het antwoord: 15 woorden.

Beoordeel de spelling en grammatica.

28 A

1

29 maximumscore 1

De kern van een goed antwoord is:
De zelfcontrole/strijd die nodig is voor opwaartse mobiliteit zorgt ervoor dat cellen sneller verouderen.

Opmerking

Ook goed: Je betaalt met je gezondheid.

Maximumlengte van het antwoord: 20 woorden.

Beoordeel de spelling en grammatica.

30 A

1

31 maximumscore 2

De kern van een goed antwoord is:

- Doordat ouderen beschermende maatregelen nemen / vaker medicijnen slikken / Door medicijngebruik/cholesterolpillen
- blijven de aanvoerroutes van de hersenen schoner

1

1

Maximumlengte van het antwoord: 20 woorden.

Beoordeel de spelling en grammatica.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

32 maximumscore 2

De kern van een goed antwoord is:

- Tekst 3 stelt dat (1 op de 3 gevallen van) dementie te vermijden is (door lage bloeddruk, voorkómen van diabetes, een gezonde leefstijl) 1
 - Tekstfragment 2 stelt dat er geen bewijs is dat door beschermende maatregelen (tegen hart- en vaatziekten) dementie minder snel stijgt dan voorspeld / dat dementie te vermijden is 1
- of
- Tekst 3 stelt dat de maatregelen (tegen dementie) die je neemt positief zijn 1
 - Tekstfragment 2 stelt dat het effect van maatregelen (tegen dementie) die je neemt onzekere uitkomsten hebben 1

*Maximumlengte van het antwoord: 50 woorden.
Beoordeel de spelling en grammatica.*

33 maximumscore 2

1, 2, 5

- indien drie antwoorden goed 2
- indien twee antwoorden goed 1
- indien minder dan twee antwoorden goed 0

Tekst 4 Beetje inkomensverlies?

34 maximumscore 1

De kern van een goed antwoord is:

(Je mag dan wel klagen omdat) het in dit geval niet (alleen) een verlies van luxe betreft / (omdat) die maatregel de mensen echt hard treft in hun bestaan / omdat ze dan niet meer kunnen rondkomen.

Beoordeel de spelling en grammatica.

35 maximumscore 1

De kern van een goed antwoord is:

Het verzet tegen bezuinigingen is egoïstisch.

Beoordeel de spelling en grammatica.

36 maximumscore 1

De kern van een goed antwoord is:

Bezuinigen op kunst en wetenschap is schandelijk / oliedom.

Beoordeel de spelling en grammatica.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

37 maximumscore 1

De kern van een goed antwoord is:

Wetenschap zorgt voor nieuwe mogelijkheden/nieuwe perspectieven/
nieuwe ontdekkingen/vooruitgang.

Maximumlengte van het antwoord: 10 woorden.

Beoordeel de spelling en grammatica.

38	A	1
39	D	1
40	A	2

Incorrecte formuleringen en onjuist taalgebruik

41 Regeling met betrekking tot incorrecte formuleringen en onjuist taalgebruik in de antwoorden op open vragen

Voor fouten met betrekking tot incorrecte formuleringen en onjuist taalgebruik dienen in totaal maximaal 4 scorepunten in mindering te worden gebracht volgens onderstaande aftrekregeling:

0 fouten	0
1 fout of 2 fouten	1
3 of 4 fouten	2
5 of 6 fouten	3
7 of meer fouten	4

Zie Vakspecifieke regel 1 voor exacte aanwijzingen omtrent aftrek.

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 31 mei. Meteen aansluitend op deze datum start Cito met de analyse van de examens.

Ook na 31 mei kunt u nog tot en met 11 juni gegevens voor Cito accorderen. Deze gegevens worden niet meer meegenomen in de hierboven genoemde analyses, maar worden wel meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

tweede tijdvak

Ook in het tweede tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw tweede-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

6 Bronvermeldingen

- tekst 1 Ivo van Woerden, HP/De Tijd, juni 2012
- tekst 2 Jonas Kooyman en Mirjam Remie, www.nrc.nl, 27 mei 2016
- tekst 3 Asha ten Broeke, de Volkskrant, 31 juli 2015
- tekst 4 Malou van Hintum, de Volkskrant, 7 november 2012
- tekstfragment 1 Pauline Bijster, www.hpdetijd.nl, 9 januari 2014
- tekstfragment 2 Ellen de Visser, de Volkskrant, 27 juli 2016